

Ne nameravam povzemati glavnih tez, idej, misli posameznih piscev, saj bi večkrat naletel na dokaj sorodne formulacije o enotnem problemu: položaj zamejskih Slovencev v sedemdesetih letih 20. st. Naslov publikacije *Dialogov Slovenec* sem je narodnostno pritrđen, narodnostna pripadnost in zavezanost Slovenstvu eksplicitna in imanentna, temeljna sestavina človekovega ideološkega nazora.

Trditev *Slovenec* sem pomeni zatrjevanje pripadnosti določenemu zgodovinskemu nacionalnemu subjektu in hkrati določeni humanistični, antropocentrični viziji sveta. *Slovenec* sem pomeni *Slovenec* sem kjerkoli in kadarkoli — za vsako ceno. Naslov sam skriva implicitno dejstvo, da gre za narodnostno ogrožen organizem zunaj mejá matične domovine. Ogroženost odkriva petnajst avtorjev, sestavljalcev publikacije. Že površen pregled imen nam pove, da gre večinoma za slovenske publiciste iz Slovenije. Pobuda potemtakem prihaja od predstavnikov narodnostno neogroženega naroda, to pa pomeni, da publikacija *Slovenec* sem s svojo angažiranostjo odpravlja navidezni, samovšečni izbris vsega problematičnega zunaj geografskih meja Slovenije, tako da sledi svojemu motu: *Slovenec* sem . . . tako je mati moja dejala, na Koroško, Porabje in Italijo. Publikacija *Slovenec* sem je poziv k narodnostnemu nekonformizmu in hkrati dosledni zavezanosti določeni in edini narodnostni skupnosti, bodisi v Sloveniji bodisi v Italiji, Avstriji ali na Madžarskem.

Nekaj esejističnih prispevkov (Vuk, Jančar, Blažič) je neke vrste odgovor na znane protislovenske manifestacije avstrijskega Heimatdiensta v Celovcu, na znano farso o 205 slovenskih krajevnih napisih na Koroškem in na zločinske napade na table z njimi . . . Angažirana publicistična akcija predvsem slovenskih publicistov iz Slovenije pomeni potrditev narodnostnega samozaveda-

nja, protiakcijo proti vsem silam, ki skušajo enotni narodnostni organizem s številnimi asimilacijskimi procesi na svojem geografsko-političnem ozemlju za vselej izbrisati — uničiti. Zato je publicistična akcija usmerjena v dve smeri: nam, Slovincem v Sloveniji kot opomin, spoznanje nujnosti podpore in sodelovanja z ogroženim manjšinskim delom pripadnikov narodnostne skupnosti in priznanje Slovincem v zamejstvu: priznavanje njihove dejanske, ustvarjalne eksistence in njihovega doslednega boja za pravice, določene v meddržavnih sporazumih o vprašanih narodnostnih manjšin.

Publikacija *Slovenec* sem je slej ko prej (kljub uvodnim pripombam) ena najbolj angažiranih knjig zadnjih let na Slovenskem, zato je povsem razumljivo, da je hitro našla pot do bralcev tako v Sloveniji kot v zamejstvu.

IRENA ŽERJAL, TRAGEDIJICA NA GROBLJAH

Prozni prvenec pesnice in pisateljice Irene Žerjal — *Tragedijica na grobljah** nosi ime po prvi izmed sedemindvajsetih, v mozaično zgradbo povezanih črtic, ki se opazno vključujejo v idejno-izpovedni profil celote. Posamezni naslovi npr. *Tragedijica na grobljah*, *Labirint*, *Človek preteklosti*, *Šola izsiljevanja*, *Razpadajoči dom*, *Revolucij bo še mnogo*, *Stvarnost proti duševnosti*, *Izdajalske črke*, *Pogovor o kaosu*, *Pogovor o kozmosu* . . . aktualizirajo meditativno-refleksivni način ubeseditve ontoloških, ideoloških, gno-seoloških položajev človeka v določeni geografsko-politični, sinhroni in diahroni določenosti. Fragmentarna epskost teksta, iz katere bi lahko odpisali

* Irena Žerjal, *Tragedijica na grobljah* (Založba Obzorja, Maribor 1973, opremil Rudi Španžel, str. 152)

izrazitejši fabulativni vzorec, zgodbo, vsebino, daje prednost sporočilni vrednosti teze, ideje. Drobní scenski opisi, v katerih prepozna bralec določen geografski dogajalni okvir pripovedi, prehajajo na posameznih mestih v groteskno demontažo, v razkroj realno predstavljaljivih pojavov predmetnega in miselnega sveta.

Hitro prepoznan dogajalni prostor — Trst in njegova okolica je po načelu diahronega slikanja aktualiziran kot mesto določene zgodovinsko-politične skušnje, determinante. Trst neposredno po vojni, Trst z džipi avanturističnih ameriških vojakov, Trst z življenjem v mirnem času, Trst z razlaščenimi kmeti, Trst z mejo . . . ostajajo v strukturi celote predvsem retrospektivne scenske skice, posamezni elementi diahronega prereza določenega mesta in spreminjanja življenja v njem. Iz scenskega orisa dogajalnega prostora, antropomorfnega sveta, prehaja v središče pisateljičinega zanimanja človek. Antropocentrična refleksija, meditacija o sedanji možnosti človekovega samoodločanja o svojem lastnem življenju, o pristajanju na normativni malomeščanski življenjski kalup ali o drugem tipu, nekonvencionalnem, »mularstem / obupno neprevidnem« (str. 8/9), samotnem, norem . . . polarizira in tipologizira celotno antropološko strukturo mesta, pokrajine. Princip polarizacije človeka in njegovega življenja postane središčni motiv Tragedijice: iz določene zgodovinske, ideološke, politične skušnje je samoodločitveno načelo nujno, vrednostno tipizirano in s tem seveda tudi determinirano in uvrščeno v strukturo celotnega bivanjskega mehanizma aktualiziranega sveta. Biti konvencionalni malomeščan, prepuščati skrb za svoje lastno življenje reducirajočemu življenjskemu mehanizmu, v katerem izgine sleherno individualno in avtentično, sprejemati dnevni normativni projekt manipulativnih, družbenih konvencij ali izstopiti iz enotnega on-

tološko-gnoseološkega risa, je najmočnejša meditativna dilema Žerjalinega teksta.

Antropocentrični svet, humanistični človek, ki mu je humanistična vizija sveta še normativna, v spopadu s preračunljivim, sebičnim izkoriščevalcem norm, negatorjem norm, pridobitniškim deziluzionistom, prehaja iz geografske, zgodovinske konkretizacije v planetarno splošnost. Trst sam daje inspiracijo planetarne vizije sveta, zato so posamezni elementi refleksije, npr. Luther King, Vietnam, taborišča, srednjeveška mučenja, fašizem, Jean d'Arc hkrati elementi groteske, vizionarne podobe ontološke ogroženosti nekonvencionalnega posameznika, zaradi svoje spoznavne moči in doslednosti izločenega iz kakršne koli filistrske oblike življenja in s tem avtomatično obsojenega na individualen revolt in vztrajanje v njem. Šele sedaj, ko je vzpostavljen scenski prostor, ko je aktualizirana polarizirana struktura sveta, prihaja v tekstu do konkretizacije — iz fragmentarnih likov izstopi vidnejše ženski lik, predstavnica revoltirane, dosledne nekonvencionalnosti.

Irena Žerjal ne ostaja pri avtomatizirani tipologiji in polarizaciji človeka v konvencionalnega in nekonvencionalnega . . ., temveč išče vzročno jedro možnosti nastanka polarizacije same. Odločitvena nuja in s tem vzpostavljane določene norme nastajata v dolgem gnoseološkem procesu kot rezultat posameznikove skušnje. V Tragediciji je rezultat spoznavno-odločitvenega procesa nedvoumen: »Katja je ugotovila, da v svojem stanovanju ni nič drugega kot osamljen gost. Po vseh svojih flirtih in filistrskem življenju, po tavanju po obrežnih in staromestnih ulicah so ji ostali samo spomini. Drugi so nekam težko razumeli, kako da vzdrži sama po tistem viharniškem letanju in popivanju, ona pa je hranila svojo skrivnost, samo sebi je ni tajila. Vedela je, da bo lahko vzdržala za dolgo let, de-

setletij. Od tedaj, ko je prav v selitvenem dnevu na ulici srečala nosečo prijateljico svojih mladostnih dni. Iz srda ali iz ljubezni? Iz kljubovanja?» (str. 15).

Neodgovorne, preračunljivo izkoriščevalske ljubezni ameriških vojakov in naivnih domačink se končujejo s porodi, nezakonskimi otroki, ljubimci odidejo v domovino-ZDA, ostanejo matere z otroki in medkontinentalnih ljubezni je konec. Izkustveni proces, v katerem prehaja naiva, sebična, ošabna ženska v zrelo, čustveno, senzibilno, socialno, postane hkrati nosilec ideološke zrelosti, v kateri ni prostora in dojemljivosti za politično frazeologijo, bleferska sprenevedanja, neavtentičnosti. V Tragediciji se ustali in izoblikuje v nekonvencionalno, imanentno normo, njen nosilec in izvrševalec postane osrednji literarni lik — Anita.

Trenutek odločitve po procesu kristalizacije avtentičnega človeka, človeka skladnih misli in dejanj izsili ontološko refleksijo sveta in novega položaja v njem. Elementi groteske, vizionarnega dialoga, prividi življenjskih nasvetov, idej, tez, vrednostnih futuroloških parol ne priznavajo takojšnje recepcije novih pojavnih oblik bivanja, zato je vmesna stopnja med narcistično-egoistično, nereflektirano podobo človeka v svetu in njenim drugim polom, stop-

nja negotovega labirinta, iskanje avtentičnih vrednot v brezvrednostnem, razvrednotenem svetu. Tu bralcu ni težko prepoznati prehoda iz tradicionalnih antropocentričnih humanističnih normativnih modelov sveta, ki opredeljujejo vso tradicionalno prozo 19. in začetka 20. stoletja, prek negotove labirintske, groteskno-vizionarne refleksije v novo humanistično normativnost.

Irena Žerjal ostaja v novi normi, ki jo oblikuje v bistvu skozi ves tekst. Polom antropocentričnega humanizma je aktualiziran samo zato, da bi se ob njem laže odločili za njegovo drugo podobo, tisto, ki je v številnih meditativnih izselkih, opisnih scenah najmočnejši sestavni element teksta.

Tragedicija na grobljah prehaja v posameznih črticah v planetarne vizije sveta, v katerem je posameznikova nekonvencionalna usoda samo refleks za planetarno življenjsko normo sploh. Človekovo bivanje mora biti hkratno z bistvom, ker ga v to prisilita ontološka in gnoseološka nuja kot rezultat življenjskega procesa. Tragedicija zapušča tradicionalni fabulativni okvir, vsebino »zgodbe« podreja prepoznani inscenaciji in meditacijam, s sproščenimi tezami, normativnimi sporočili gradi novo gnoseologijo skozi ves tekst.

M. Zlobec